

В. Л. Смілянська

Ліро-епос

ЛІРО-ЕПОС – художні твори, в яких органічно поєднано принципи епічного зображення з ліричним вираженням. Ліричності набуває кожен поет. розповід. твір завдяки емоц. експресії, що виражає ставлення автора до зображеного. У межах Л.-е. за характером взаємодії епіч. та лірич. начал вирізняють два жанр. різновиди – епіко-розповідні та лірико-розповідні твори. Епіко-розповідним властива прозаїчна орієнтація: розвинена *фабула*, конкретність і пластична предметність, індивідуалізація характерів, знач. обсяг тексту, перевага розповіді над роздумом, зображення над вираженням, причому практично відсутнє «я» наратора (поєми «Панські жарти» І. Франка, «Марина» М. Рильського, «Данило Галицький» та істор. поема «Сліпці» М. Бажана, поема з елементами [легенди](#) «Кармалюк» А. Малишка, історіософ. поема-епопея з фрагментами істор. хроніки, спогадів, розмислів «Попіл імперій» Юрія Клена). Автор. позицію потужно виявлено у сюжеті, предметності, деталях, епітетах, поет. інтонації тощо. До цього різновиду належать також віршов. повість («Гарасько, або Талан і в неволі» М. Макаровського, «Бідний Генріх» І. Франка), *оповідання* («Іржавець» і «Саул» Т. Шевченка, твори зб. «Уманські спогади» М. Бажана, «Любов» М. Рильського, «Троє яблук циганок» і «Калина на тому світі» І. Драча) та новели («У Вільні, городі преславнім...» Т. Шевченка, «Великодня ніч» М. Костомарова, «Хрест на кручі» Б. Лепкого, «Суд Сірка» Ю. Липи, «Кривда» В. Симоненка), дума («У неділеньку у святую...» Т. Шевченка, сатир. «Дума про Маледикта Плосколоба» І. Франка), легенда («Підземна церква» А. Метлинського, «У Бога за дверми лежала сокира» Т. Шевченка, цикл із 6-ти творів «Легенди» І. Франка, «Сонцева помста (Східна легенда)» В. Свідзинського, «Про шевця Кожум'яку» Ю. Липи, «Київська легенда» І. Драча), [казка](#) («Лис Микита», «Абу-Касимові капці» та «Коваль Бассім» І. Франка; синтез поезії, драми, прози у казці «Гетьманівна» і сатир. казка «Чорнотроп» В. Мисика; «Цар Плаксій та Лоскотон» і «Подорож в країну Навпаки» В. Симоненка; поема «Котигорошко (Українська народна казка, переписана в ХХ столітті)» В. Терена; трагічна антиказка «Телесик: Хатня інсценівка 33-го року» В. Голобородька), [гумореска](#) (співомовки С. Руданського, «Нові співомовки» І. Франка, твори С. Олійника, Д. Білоуса, С. Воскрекасенка, І. Малковича), байка (твори П. Білецького-Носенка, П. Гулака-Артемівського, Є. Гребінки, Л. Глібова, І. Франка, сучас. байкарів), *притча* (цикл «Притчі» з 12-ти творів І. Франка, переспіви «Шах і селянин (За

Убайдом Зоконі)», «Учений і перевізник (За Джоллоддіном Румі)» В. Мисика). Виклад у цьому жанр. різновиді сконцентровано навколо певної події.

Лірико-розповід. творам притаманний лірич. спосіб викладу як принцип поет. структури: цей спосіб (або манера) демонструє емоц. співучасть ліро-епіч. розповідача у розвинутому епіч. сюжеті. Наратор нерідко виступає з позиції свідка, залучаючи читача до уявного світу твору. Текст ліризують насамперед стиліст. особливості викладу – ритор. запитання й вигуки, звернена до героя розповідь, ліричні повтори, експресивні епітети й метафори, певна тональність як взаємодія низки інтонац. тем (йдеться про емоц. ореол, притаманний тому чи ін. персонажеві). Позафабул. ліричні відступи (фрагменти тексту, у яких відсутні розповідь про події, опис обставин дії чи характеристики персонажів, а ліричні суб'єкти викладу перебувають поза подійним світом героя в лірич. часі сюжету) можуть заповнювати проміжки між зображеними подіями у лірич. спосіб. Йдеться про більш-менш розгорнуті й відокремлені емоц. коментарі, звернені до читача або персонажа повідомлення, передбачення, погрози, демонстрування «механізму розповіді» та зазначення свого джерела відомостей, спонукання читача до уваги, повчання, застереження, полеміку тощо. Епічна фабула втрачає конкретність і деталізованість, набуваючи узагальненості, підпорядковуючись рухові автор. переживання. Такими є фольклорні та літ. балади (Л. Боровиковського, М. Костомарова, А. Метлинського, Т. Шевченка, Ю. Федьковича, Лесі Українки, І. Франка, М. Чернявського, М. Вороного, В. Бобинського, В. Сосюри, М. Бажана, А. Малишка, Д. Павличка, І. Драча); поеми – романтична, зокрема байронічна («Кавказький бранець» і «Бахчисарайський фонтан» О. Пушкіна), біблійно-філософська та міфологічно-філософська («Марія» Т. Шевченка, «Магомет і Хадиза» П. Куліша, «Мойсей» І. Франка), історична й історіософська («Гайдамаки» Т. Шевченка, поеми з балад. завершенням «Настуся», «Великі проводи. Поема (1648)», «Маруся Богуславка. Староруська поема. (1620–1621)» П. Куліша, «Іван Вишеньський» І. Франка, «Мандрівка в молодість» М. Рильського, «Прометей» А. Малишка, «Політ крізь бурю» та «Нічні роздуми старого майстра» М. Бажана, «Ірій. Поема у витворах скіфського золотарства» Б. Мозолевського, «Рогніда і Володимир» М. Руденка, «Червоні конвалії» В. Симоненка, істор. роман у віршах «Маруся Чурай», істор. роман «Берестечко» і поема-балада «Скіфська Одіссея» Л. Костенко), побутова (поема «Наталя, або Дві долі разом» М. Макаровського) включно із соціально-побутовою («Сова», «Княжна», «Марина» Т. Шевченка) та побутово-етологічною, де проблематизовано морал.-етич. вибір героя («Наймичка», «Відьма», «Петрусь» Т. Шевченка). Осібно в жанр. плані стоять сатир. поема «Куліш у пеклі (Небрешина поема Панькова)» П. Куліша у стилі бурлеску – свого роду крит. розправа, а також поема «Чорнобильська мадонна» І. Драча – унікал. мозаїка реально конкретного й символічного, оповідей учасників і свідків чорнобил. катастрофи й драм. роздумів поета-лірич. героя, трагічного й життєво-комічного, *оди* й *сатири*. Жанр. багатство й різноманітність творів укр. літ-ри не підлягають сумніву. Стосовно жанр.

визначень згаданих текстів слід мати на увазі те, що «чисті» жанри існують лише в теорії; кожен твір становить суто індивід. жанр. модифікацію з домінантою комплексу визначал. особливостей.

Рекомендована література

1. Нудьга Г. А. Українська балада (З теорії та історії жанру). К., 1970;
2. Поспелов Г. Н. Лирика среди литературных родов. Москва, 1976;
3. Жирмунский В. М. Байрон и Пушкин: Пушкин и западные литературы. Ленинград, 1978;
4. Бондар М. П. Поезія пошевченківської епохи. Система жанрів. К., 1986;
5. Історія української літератури ХХ століття. К., 1993. Кн. 1;
6. Дзюба І. Є поети для епох. К., 2011;
7. Бондар М. П. Жанрова система поезії Шевченка // Шевченків. енциклопедія: У 6 т. К., 2012. Т. 2;
8. Смілянська В. Л. Композиція ліро-епосу Шевченка // Там само. 2013. Т. 3;
9. Дзюба І. На трьох континентах: У 3 кн. К., 2013. Кн. 1;
10. Нахлік Є. «І мертвим, і живим, і ненарожденним» і самому собі: Шевченкове ословлення минулого, сучасного й майбутнього та власної екзистенції. Л., 2014.

Бібліографічний опис:

Ліро-епос / В. Л. Смілянська // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-55611>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).